

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Alicia Wyrwal

Umgängesrätt i enlighet med barnets bästa - Barn som bevittnat våld

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Uppsats på juristprogrammet
15 högskolepoäng

Handledare: Sacharias Votinius

Termin: VT 2015

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Inledande kommentar	5
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställningar och avgränsningar	5
1.4 Metod, teori och material	6
1.5 Forskningsläge	7
1.6 Disposition	8
2 HISTORISK ÖVERBLICK	9
3 BARNETS BÄSTA	11
3.1 Barnkonventionen	11
3.2 Föräldrabalken	13
3.3 Behovet av en god kontakt mot risken att fara illa	14
3.3.1 Barnets behov	14
3.3.2 Risken att fara illa	15
3.4 Barn som bevittnat våld	18
4 UMGÄNGESRÄTT	22
4.1 Föräldrabalken	22
4.2 Domstolarnas bedömning	23
4.3 Avgöranden	24
4.3.1 RH 2005:38	24
4.3.2 HovR T 4249-08	24
5 ANALYS	26

6 SLUTSATS 30

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING 32

Summary

Visitations rights shall be assessed in accordance to the child's best interests, Children and Parents Code, 6 chapter 2a §. Particular attention shall be paid to the child's need of close contact with both parents and the risk that the child can take harm. The best interests of the child are not defined in legislation because the term needs to be applied in each unique situation and thereby it is also adapted to society's development. Children witnessing domestic violence against the mother has been more recognized and the situation is thereby more prevalent in society than it was before.

In disputes of visitations rights domestic violence against the mother must be included in the courts assessment but the balance between the needs of the child and the risk of the damage the child can take is complex. Before the law reform in 2006 the risk was often sacrificed for the need and the father often had visitation right with his child but in his interest, although legislative history pointed in a different direction. Nowadays it is clearer that visitation rights are children's rights and that the courts assessment shall be made by the child's interest and need. The court has to see the situation through the child's eyes, however it is still a complex balance since the decisions relates to children's growth and future life.

Keywords: Family law; witnessing domestic violence; best interests of the child; visitation right

Sammanfattning

Umgängesrätten ska bedömas i enlighet med barnets bästa, Föräldrabalken 6 kapitlet 2a §. Man ska då fästa särskilt avseende vid barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna och vid risken att ett barn far illa. Barnets bästa är inte definierat i lagtext för att kunna appliceras i varje unik situation och därför är termen även anpassad till samhällets utveckling. Att barn bevittnar våld i hemmet mot modern har blivit mer uppmärksammat därför ses situationen förekomma mer i samhället än innan.

I tvister om umgängesrätt måste omständigheten, att barn bevittnat våld, tas med i rättens bedömning men avvägningen mellan barnets behov och risken att barnet far illa är komplex. Innan lagreformen 2006 offrades ofta risken för behovet och fadern fick umgänge med sitt barn i hans intresse även om förarbeten pekade åt en annan riktning. I dagens läge är det mer tydligt att det är barnets rättighet och bedömningen ska ske från barnets behov och intresse. Situationen ska ses ur ett barns ögon dock kvarstår den komplexa avvägningen eftersom besluten rör barns uppväxt och framtida liv.

Nyckelord: Familjerätt; bevittna våld; barnets bästa; umgängesrätt

Förord

Jag skulle vilja tacka min handledare Sacharias Votinius som banade väg för mitt ämne och som med entusiasm stöttade mig hela vägen. Sedan vill jag även tacka männen i mitt liv, min pojkvän Patrik Andersson och min bästa vän Love Johnsson som fanns där i vått och torrt. De trodde på mig och tvekade inte det minsta att jag skulle kunna färdigställa min rättsvetenskapliga uppsats trots tungt ämnesval. Jag vill även skänka min tacksamhet åt Elisabeth som gör världen till en bättre plats!

Alicia Wyrwal

Lund 2015

Förkortningar

Artikelnr.	Artikelnummer
Ds.	Departementsserie
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna
FB	Föräldrabalken (1949:381)
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
Red.	Redaktör
RH	Rättsfall från hovrätterna
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Inledande kommentar

Tillämpningen av barnets bästa i FB 6 kap. 2a § ska beaktas i umgänges mål. Umgängesrätten är barnets rättighet, föräldrar har inte absolut rätt till umgänge med sitt barn.¹ Utgångspunkten är att barn ska ha en god och nära kontakt till båda föräldrarna men det innebär inte alltid att det är bäst för det enskilda barnet ifall risk finns att det far illa.² Föräldrarna ska se till barnets behov före sina egna intressen. Barnet ska inte tvingas in i föräldrarnas konflikter eftersom barnet påverkas negativt.³ Barn ska inte växa upp i en våldsutsatt miljö eftersom de riskerar att själv fara illa oavsett om de själva utsätts för våld eller om barnet bevittnar våld i hemmet.⁴

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur barn blir påverkade när de bevittnar våld i hemmet samt vad omständigheten har för betydelse för bedömningen av barnets bästa i tvister angående umgängesrätten och om domstolarna dömer i enlighet med bestämmelsen.

1.3 Frågeställningar och avgränsningar

Med barn avses personer under 18 år enligt FB 9 kap. 1 § och Barnkonventionen art. 1. Fokus kommer ligga på bedömningen av vad som anses vara barnets bästa när barnet bevittnat våld i hemmet och hur omständigheten påverkar barnet. Avgränsningen kommer vara våld som enbart riktar sig mot modern och faderns rätt till umgänge. Två avgöranden kommer presenteras för att visa hur 2006 års lagreform påverkar domstolarnas tillämpning i praktiken.

¹ SOU 1979:63, s. 81.

² Prop. 1992/93:139, s. 26.

³ Prop. 1997/98:7, s. 35.

⁴ Prop. 2010/11:45, s. 32.

Frågeställningarna är följande:

- Vilken påverkan har det på bedömningen av barnets bästa i FB 6 kap. 2a § när ett barn bevittnar våld?
- Vilken avvägning görs i umgänges mål mellan barnets rätt till en nära och god kontakt med båda sina föräldrar och att ett barn inte far illa?
- Har det skett någon förändring av domstolarnas tillämpning av FB 6 kap. 2a § i umgängesrättsmål efter reformen 2006?

1.4 Metod, teori och material

Ett kritiskt perspektiv anläggs vid tolkningen av materialet. För att utvidga förståelsen anläggs även ett historisk och internationellt perspektiv vid utredningen av frågeställningarna. Metoden är rättsdogmatisk⁵, även Socialstyrelsens utgivna dokument har varit relevanta.

Först kommer de lege lata av barnets bästa utredas eftersom det är avgörande vid alla beslut rörande umgänge, inom nationell och internationell rätt. Därefter kommer rekvisitens innebörd i FB 6 kap. 2a § 2 st. bearbetas för att kunna applicera bestämmelserna i en konkret situation, när barn bevittnar våld. För att kunna applicera omständigheten på lagrummet kommer den psykologisk påverkan det har på barn när de bevittnar våld utredas med humanvetenskapen som ett komplement för en djupare förståelse.⁶ Slutligen presenteras de lege lata i umgängesrätt samt domstolarnas bedömning. För att tydliggöra tillämpningen presenteras två avgöranden, från före respektive efter reformändringen 2006.

Min teori är att domstolarna inte alltid dömer till barnets bästa gällande umgänget när barn bevittnat våld. Domstolarna anlägger inte heller ett barnperspektiv i bedömningen. Orsaken kan vara att det råder en brist på kunskap, förståelse och insikt hos domstolarna hur barn påverkas när de bevittnar våld i hemmet. Min tes är även att domstolarna ser mer till behovet

⁵ Korling, 2013, s. 21-23.

⁶ Korling, 2013, s. 423-424.

av en god och nära kontakt med båda föräldrarna och inte fäster tillräckligt stor vikt vid risken att ett barn far illa.

1.5 Forskningsläge

1900-talet var barnets århundrade eftersom barnens rättsliga ställning förbättrades. Numera anses barnen inneha en ställning som självständigt subjekt i samhället.⁷ Stora reformer har genomförts och principen om barnets bästa är väl förankrad i svensk rätt och en central bestämmelse i Barnkonventionen.⁸ Principen ska tillämpas både inom familjerättsliga och socialrättsliga regelsystem.⁹ Lagen definierar inte barnets bästa, principen är flexibel och beror på hur samhället förhåller sig under olika tidsperioder samt den enskilda individen, dennes behov, intressen och situation. Samhället har arbetat för att förstärka barnens rättsliga ställning och kunskapen om barn och deras perspektiv har ökat, trots det anses samhället ändå inte till fullo anpassat för barnets bästa.¹⁰

Kritik har riktas mot tillämpningen av barnets bästa i umgängesrättsfrågor eftersom föräldrarnas intressen snarare än barnets har tillgodosetts. Visserligen anser utredningen om barnets bästa att föräldrarnas bästa även är det bästa för barnet men att ett sådant perspektiv förloras barnperspektivet som är ett grundläggande element i bedömningen.¹¹ Innan reformen 2006 konstaterade utredningen att FB 6 kap. 2a § tillämpades så att risken för att barnet far illa offrades för barnets behov av en nära och god kontakt med föräldrarna. Tillämpningen antas ha påverkat myndigheterna vilket kan bero på lagstiftningen som stadgade att man skulle fästa särskilt avseende till behovet och beakta risken.¹² Tingsrätter lät bli att resonera om påståenden att det förekommit våld mellan föräldrarna i hälften av fallen vid undersökningen. Påståendena avfärdades med hänvisning till föräldrarnas

⁷ Prop. 1994/95:224, s. 11; Singer, 2012, s. 17.

⁸ Prop. 1997/98:7, s. 46; Singer, 2012, s. 17.

⁹ Prop. 1997/98:7, s. 34.

¹⁰ Singer, 2012, s. 17.

¹¹ SOU, 2005:43, s. 103-104.

¹² SOU 2005:43, s. 198; Prop. 2005/06:99, s. 42.

samarbetssvårigheter vilket inte får ske utan en riskbedömning ska göras i varje enskilt fall av barnets situation.¹³

Utgångspunkten före lagreformen 2006 var att trots vissa risker för barnets hälsa eller välfärd förelåg borde umgänge ändå komma till stånd. Numera kan riskbedömningen leda till, under samma omständigheter, att umgänget inte anses vara till barnets bästa. Särskilt avseende ska fästas vid båda faktorer i bedömningen av barnets bästa enligt FB 6 kap. 2a § men HD har ännu inte prövat frågan efter lagändringen, dock finns hovrättsavgöranden.¹⁴

1.6 Disposition

Avsnitt 2 framställer en historisk överblick om barnets bästa och hur betydelsen har utvecklats och påverkat umgängerätten.

Avsnitt 3 behandlar gällande rätt om barnets bästa som delas upp i 3.1. internationell rätt och 3.2. nationell rätt. Avsnitt 3.3. fokuserar på avvägningen mellan barnets behov till en nära och god kontakt med båda föräldrarna och risken att barnet far illa. Avsnitt 3.4. framställer hur barnet påverkas av att bevittna våld.

Avsnitt 4 berör umgängerättens regelverk och domstolarnas bedömning. Två avgöranden presenteras från före respektive efter lagreformen.

¹³ SOU 2005:43, s. 200.

¹⁴ Schiratzki, 2014, s. 127.

2 Historisk överblick

Innan landskapslagarna innehade fadern bestämmanderätten över barnen. Detta förbjöds sedermera i viss utsträckning men resterande delar kvarstod till upplysningstiden.¹⁵ Barnens rättsliga ställning förbättrades successivt i samband med 1734 års lag som innehöll enstaka bestämmelser om förhållandet mellan barnen och föräldrarna.¹⁶ Det oreglerade rättsläget bestod till 1917-1920 då de första barnalagstiftningen infördes i Sverige. Lagstiftningen utformades efter barnets bästa men umgängesrättsregleringen uttryckte en stark föräldrarätt.¹⁷

1950 trädde FB i kraft och samlade de olika barnalagstiftningarna vilket innebar att barn fick mer inflytande över sina egna angelägenheter.¹⁸ En utredning tillsattes 1977 för bl.a. umgängesrätten som stödde sig på beteendevetenskap och principen om barnets bästa.¹⁹ Reformarbetet ledde till flertal förändringar inom FB och i samma takt som samhället började utvecklas började en tanke bildas av barn som självständiga individer med egna behov. Barn ansågs dock fortfarande vara objekt (passiva mottagare av rättigheter) enligt 1982 års reform av FB.²⁰ Barnets rättsliga ställning stärktes 1983 och umgängesrätten skulle ses som ett behov för barnet. Tidigare stadgades en absolut umgängesrätt åt föräldrarna.²¹

Barnkonventionen antogs av FN 1989 och trädde i kraft i Sverige 1990.²² Konventionen erkände barn som individer med egna rättigheter vilket medförde att barnens rättsliga ställning ändrades från objekt till subjekt.²³ Från 1993 ska risken för att barnet i samband med umgänge far illa beaktas.

¹⁵ Ewerlöf m.fl., 2004, s. 13-15.

¹⁶ Singer, 2012, s. 17.

¹⁷ SOU 1979:63, s. 81; Sjösten, 2014, s. 29-30.

¹⁸ Ewerlöf m.fl., 2004, s. 15-17; Sjösten, 2014 s. 32.

¹⁹ Singer, 2012, s. 26-28.

²⁰ Ewerlöf m.fl., 2004, s. 15-17; Singer, 2012, s. 20-21, 24-25, 28-29.

²¹ Prop. 1981/82:168, s. 1 & Bilaga 1 s. 3-4; Sjösten, 2014, s. 23-36.

²² Ewerlöf m.fl., 2004, s. 22-23; Singer, 2012, s. 36-38.

²³ Singer, 2012, s. 36-38.

Barnets rätt att komma till tals lagreglerades 1996, hänsyn till barnets vilja beroende på dess ålder och mognad skulle tas.²⁴ I svensk lagstiftning infördes 1998 en portalparagraf, FB 6 kap. 2a §, om barnets bästa. Principen skulle genomsyra hela regleringen och fick en tydligare anknytning till Barnkonventionen.²⁵ Bestämmelsen om barnets bästa lyftes signifikant i FB 2006 och tydliggjorde att domstolarna skulle fästa särskilt avseende vid bedömningen av att barnet riskerar att fara illa.²⁶

²⁴ Prop. 2005/06:99, s. 34

²⁵ Prop. 2005/06:99, s. 39.

²⁶ Sjösten, 2014, s. 34.

3 Barnets bästa

3.1 Barnkonventionen

1900-talet präglades av naturrättsrenässansen och mänskliga rättigheter betonades som fundamentala rättigheter vilka ska tillkomma varje individ i världssamfundet oavsett ålder. Barnens rättigheter är en internationell företeelse vilket återspeglas i Barnkonventionen som antogs av FN:s generalförsamling 1989. Idag har alla världens erkända stater ratificerat konventionen förutom USA och Somalia.²⁷ Barnkonventionen trädde i kraft i Sverige 1990 utan reservationer.²⁸

I inledningen erkänner konventionsstaterna att det i alla länder finns barn som lever under exceptionellt svåra förhållanden och att sådana barn kräver särskild uppmärksamhet. Dessutom bör varje barn växa upp i en familjemiljö som har en omgivning av lycka, förståelse och kärlek för att kunna uppnå en fullständig och harmoniska utveckling av barnets personlighet.²⁹

Konventionen innehåller 54 likvärdiga artiklar som stadgar sociala, ekonomiska och kulturella rättigheter, vilka är relativa rättigheter och medborgerliga samt politiska rättigheter som är absoluta. De absoluta rättigheterna måste respekteras av alla konventionsstater utifrån statens ekonomiska kapacitet oavsett utvecklingsnivå. De relativa rättigheterna är en målsättning. Barnkonventionen innehåller fyra grundläggande och vägledande principer art. 2-3, 6 och 12 som alltid ska beaktas när man bedömer tvister gällande barn. Barnkonventionen ska ses som en helhet och de grundläggande principerna samt sakartiklarna ska ge varandra reciprok vägledning.³⁰

²⁷ Ewerlöf m.fl., 2004, s.22-23; Singer, 2012, s. 17.

²⁸ Prop.1994/95:224 s.11; Prop.1997/98:182, s.8.

²⁹ Prop. 1989/90:107, s. 6-7.

³⁰ SOU 1997:116, s. 53-55.

Principen om barnets bästa stadgads i art. 3 och är en portalbestämmelse. Formuleringen av barnets bästa har ingen fast definition för att säkerställa en flexibilitet i tillämpningen och en bedömning måste ske utifrån varje barns individuella omständigheter. Vid bedömningen av barnets bästa ska man beakta både ett objektivt och ett subjektivt perspektiv, nämligen det som fastställts utav forskning och beprövad erfarenhet och det som framkommer när det enskilda barnet får komma till tals. Hänsyn ska även tas till barnets fysiska och psykiska välbefinnande samt utveckling.³¹ Det är även nödvändigt att anamma ett barnperspektiv, barnet måste sättas i fokus och inte ses vid sidan av föräldrarnas tvist, respekten för barnets fulla människovärde och integritet ska uppfyllas. Situationen ska bedömas ur barnets synvinkel innan beslut tas med hänsyn till både kortsiktiga och långsiktiga effekter.³²

Art. 19 tar hänsyn till barnets utsatthet och sårbarhet som stadgar ett särskilt och absolut skydd åt barn som utsätts för övergrepp.³³ Denna rättighet är unik för Barnkonventionen och anses vara en vidareutveckling av mänskliga rättigheter. När familjens skyddsnät inte räcker till och inte tar hänsyn till barnets utveckling, uppväxt i en trygg och naturlig miljö ska ett ingripande ske av staten. Ingripandet ska ske för barnets bästa och rätten till skydd för privat- och familjeliv enligt EKMR art. 8 får ge vika.³⁴

Barnkonventionen är det första folkrättsliga bindande dokumentet om barnets rättigheter och innebär en skyldighet att tillämpa och lagstifta i ljuset utav dess bakgrund och syfte. Barnkonventionen utgör inte svensk lag vilket kan vara problematiskt eftersom myndigheter och domstolar inte är formellt bundna utav konventionen vid sin tillämpning.³⁵ Konventionen har dock en

³¹ SOU 1997:116, s. 125-135.

³² SOU 1997:116, s. 137-139; Prop. 2005/06:99, s. 38-39.

³³ SOU 1997:116, s. 36-37.

³⁴ SOU 1997:116, s. 377-381; Prop. 2002/03:53, s. 46; Ewerlöf m.fl., 2004, s. 48; Singer, 2012, s. 193-194.

³⁵ Prop.1997/98:182, s. 8; Ewerlöf m.fl., 2004, s. 22-23, 187.

global betydelse eftersom den uttrycker världssamfundets gemensamma åsikt om världens barn och fastslår en minimistandard.³⁶

3.2 Föräldrabalken

Barnets bästa är avgörande för alla beslut rörande umgänge enligt FB 6 kap.

2a § 1 st. Enligt 2 st. ska särskilt avseende fästas vid:

- Barents behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.
- Risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet annars far illa.

Vidare ska barnets vilja beaktas och barnet har en rätt att komma till tals enligt 3 st. Omständigheter som tas med i bedömningen beror på barnets ålder och mognad, generellt ska äldre barn med en bestämd önskan tillmätas större vikt.³⁷ Det är viktigt att beakta om barnets vilja är tillfällig eller om inställningen är genuin. Hänsyn ska tas till barnets omgivning eventuell påverkan och sammanhanget i övrigt. Uttrycker barnet en bestämd uppfattning ska den respekteras, såvida uppfattningen inte strider mot barnets bästa. Ytterst viktigt är även att inte pressa barnet till att uttrycka sin uppfattning.³⁸

I enlighet med Barnkonventionen utgör principen om barnets bästa en portalbestämmelse som ska genomsyra lagens övriga konkreta bestämmelser. Barnets bästa ska såväl i internationell som i svensk lagstiftning tillämpas likbördigt och definitionen är inte fast eftersom flexibilitet eftersträvas för att fånga upp varje barns unika situation. FB 6 kap. 2a § utgör ingen uttömmande uppräkningslista och man ska även beakta andra faktorer som speglar barnets vardag samt ger barnet en känsla av kontinuitet, så som bl.a. barnets kontakter, skola och kamrater.³⁹ Vid bedömningen av barnets bästa kan vägledning sökas i FB 6 kap. 1 § som stadgar barns rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska

³⁶ Prop. 1989/90:107, s. 19.

³⁷ Prop. 1994/95:224, s. 11; Prop. 2005/06:99, s. 45; NJA 1988 s. 448.

³⁸ Prop. 1994/95:224, s. 27-33; SOU 2005:43, s. 206; Prop. 2005/06:99, s. 45.

³⁹ SOU 2005:43, s. 101; Walin & Vängby, avd. I. 6 kap. 2a §, (e-version).

vidare behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.⁴⁰

Det är viktigt att ständigt ompröva barnets bästa eftersom begreppet är dynamiskt och förhåller sig till samhällets utveckling och familjernas varierande konstellationer.⁴¹

3.3 Behovet av en god kontakt mot risken att fara illa

3.3.1 Barnets behov

Det är viktigt för barnets utveckling att ha en nära och god kontakt med båda föräldrarna även om dem befinner sig i konflikt med varandra, barnet ska ha möjlighet att kunna tycka om båda sina föräldrar. Under denna period ska barnet kunna leva under ett varaktigt och stabilt förhållande till föräldrarna, de ska kunna ge barnet kärlek, omsorg och trygghet.⁴²

Barnet är i beroendeställning och familjen utgör grunden för barnets primära trygghet. Forskning visar att kontinuitet är det mest grundläggande behovet för att barnet ska få en känsla av mening och sammanhang i tillvaron. Barnet ska kunna känna att föräldrarna engagerar sig så att barnet får en positiv uppfattning av föräldrarna eftersom de skapar en bild av deras framtid och påverkar andra faktorer vad gäller social anpassning, respekt och tolerans. Barnet ska få uppskattning, lära sig gränssättning och att tolka omvärlden för att kunna vara skyddat av yttre faktorer. Dessutom ska barnet kunna få uttrycka sina känslor, ta eget ansvar och påverka sin situation för att kunna bygga upp en bra självkänsla.⁴³

Vid separation ska föräldrarna agera till barnets bästa och situationen bör lösas snabbt, utan att dra in barnet, utnyttja dess ställning eller skuldbelägga

⁴⁰ Prop. 2005/06:99, s. 39-40.

⁴¹ Singer, 2000, s. 98.

⁴² Prop. 1990/91:8, s. 25; SOU 2005:43, s. 103-104; Prop. 2005/06:99, s. 42; Socialstyrelsen, 2011, s. 107.

⁴³ Idem; Cater Källström, 2007, s. 39.

barnet för konflikten. Föräldraskap innebär att man som förälder ska vara lyhörd för barnets åsikter och signaler så barnets behov tillgodoses och ingen risk finns för att barnet far illa. Oavsett vilken livssituation föräldrarna befinner sig i ska barnets tillvaro vara ordnat så att livssituationen ur ett barnperspektiv blir det bästa för barnet.⁴⁴ Om dessa uppräknade faktorer inte kan tillgodoses, vilket kan föreligga när barnet bevittnar våld i hemmet, ska det inte innebära att barnet måste umgås med sin far. Såvida umgänget inte ses som ett behov till barnets bästa.⁴⁵

3.3.2 Risken att fara illa

Att leva i en familj där våld förekommer är en allvarlig riskfaktor. Det är hela samhällets ansvar att förhindra att barn far illa, både gemene man, myndigheter och yrkesverksamma har ansvar enligt SoL kap. 14 1 § och 1c §.⁴⁶ Reformen 2006 innebär att risken inte bara ska beaktas utan att det ska fästas särskilt avseende vid den. Ett tillägg infördes även för övergrepp riktade mot andra i familjen eftersom det kan leda till att barnet far illa.⁴⁷

Bedömningen om en risk föreligger ska ske i två steg, först ska en sannolikhetsbedömning om övergrepp har skett värderas och sedan en riskbedömning om barnet far illa utav detta.⁴⁸ Sannolikhetsbedömningen förekommer inte i fall där övergreppen har resulterat i en fällande dom eller om fadern har ingivit ett erkännande till rätten. Det är även lättare att värdera sannolikheten om övergrepp har förekommit när det finns dokumentation, ögonvittnen eller liknande som kan stödja påståendet. Kan sådant material inte erhållas måste rätten bedöma påståendenas trovärdighet vilket oftast är problematiskt.⁴⁹

Visar sannolikhetsvärderingen att konkret fara föreligger dvs. risken att barnet far illa grundar sig på faktiska konstaterbara förhållanden ska målet

⁴⁴ SOU 2005:43, s. 104; Socialstyrelsen, 2011, s. 107.

⁴⁵ Walin & Vängby, avd. I. 6 kap. 2a §, (e-version).

⁴⁶ Singer, 2012, s. 199-200; Socialstyrelsen, 2011, s. 107.

⁴⁷ Walin & Vängby, avd. I. 6 kap. 2a §, (e-version); SOU 2005:43, s. 198.

⁴⁸ SOU 2005:43, s. 199.

⁴⁹ SOU 2005:43, s. 200-202.

fortskrida och en riskbedömning ska utfärdas av domstolen. Konstaterbara förhållanden bör i regel ha någon form av stödbevisning men vilka krav som ställs beror från fall till fall. Utgångspunkten är det ska vara mer sannolikt att övergrepp har skett än att det inte har det. Omständigheter som kan vara till stöd är polisanmälningar (trots om förundersökning har lagts ner eftersom det inte kan likställas med att övergrepp inte skett), vittnesförhör, barnpsykiatriska utredningar, barnavårdutredningar och utdrag ur sjukjournaler.⁵⁰

Vårdnadsmål har inte samma beviskrav som brottmål vilket inte alltid beaktas av domstolar och socialnämnder. I vårdnadsmålen ska risken bedömas medan i brottmålen ska det vara ställt utom rimligt tvivel. Förvisso är beviskravet en säkerhetsfråga för föräldrarna men fokus måste ligga på barnets bästa, risken för att ett barn far illa ska vara i centrum vid bedömningen och föräldrarnas rättigheter måste stå tillbaka.⁵¹ Domstolarna och socialnämnderna hade även en tendens innan lagreformen 2006 att särskilja om ett barn själv blivit utsatt eller om det endast bevittnat våld. Men ur ett barnperspektiv har det ingen betydelse vem våldet riktas mot, en sannolikhet att ett barn far illa föreligger även när barnet bevittnar våld.⁵²

För att förhindra eventuella luckor i lagen sker riskbedömningen utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. Det finns dock vissa faktorer som ska beaktas vid bedömningen för att förenkla för enskilda och myndigheter när de ska ta ett beslut om det finns en risk för att ett barn far illa. Det är viktigt att vara medveten om att det är svårt att värdera både de personliga samt miljömässiga förhållandena och risken för framtida övergrepp. Domstolarna ska göra en noggrann riskbedömning samt redovisa bakgrunden till bedömningen annars riskerar domstolarnas värderingar få för stor vikt i beslutet.⁵³

⁵⁰ Idem; NJA 2003 s. 372.

⁵¹ Prop. 1992/93:139, s. 37; SOU 2005:43, s. 202.

⁵² SOU 2005:43, s. 202-203.

⁵³ SOU 2005:43, s. 203; Prop. 2005/05:99, s.42. s. 119; Singer, 2012, s. 199-200.

Faktorer som ska beaktas i en helhetsbedömning är:

- om det förekommit hot om övergrepp
- när i tiden de har skett
- om övergreppen har skett tidigare
- om de har pågått under en längre tid
- om övergreppen har skett systematiskt
- om de har varit särskilt allvarliga (grövre misshandel eller hot till livet som skett vid flera tillfällen) eller är en lindrigare handling (telefontrakasserier, enstaka tillfällen av mindre allvarlig misshandel eller en överilad handling)
- om våldet har riktas mot flera personer
- faderns allmänna attityd mot våld
- om övergreppen verkar vara ett utslag av faderns behov av att utöva makt och kontroll.

Sistnämnda faktor är ett beteende som är svårföränderligt och innebär allmänt att risken anses vara högre för att ett barn far illa. En förmildrande omständighet kan vara om fadern genomgått någon behandling i syfte att undvika återupprepning. Det måste i sådana fall vara tydligt att risken vid en sådan behandling faller bort eller reduceras kraftigt och barnet får inte vara en del i behandlingen. Om modern anser att det inte föreligger någon risk måste domstolen ändå göra en självständig bedömning med tanke på den svåra situationen modern befinner sig i. Moderns bedömning kan vara felaktig men även tyda på att fadern kan vara lämplig därför ska hennes åsikt beaktas. Även barnets åsikt ska beaktas och oavsett om övergrepp har förekommit så ska barnets uppfattning tas på största allvar eftersom rädslan och oviljan är verklig för barnet och måste respekteras. Om risken inte är bevisad ska domstolen beakta omständigheter som objektivt sätt pekar mot en risk för effekten av att barnet far illa oberoende om en förälder anser sig orättvist beskylld eller behandlad. Ett samarbete mellan socialnämnden och domstolen för att utröna risken är önskvärt.⁵⁴

⁵⁴ SOU 2005:43, s. 203-205, 776-777; Prop. 2005/05:99, s. 42, 119; Sjösten, 2014, s. 47.

3.4 Barn som bevittnat våld

" ...då stod dom därinne och slog varandra och så hade vi en bar där och då kommer jag ihåg att mamma hade gömt sig bakom där för jag gick ut och tittade(.) jag vet inte om Dan var kvar, med det tror jag (.) jag brukar jämt så här ha dörren öppen så här och höra vad dom säger (.) jag brukar ställa mig i skuggan så här och låtsas att jag inte finns och så står jag och tittar".

- Eva 12 år⁵⁵

Att barn bevittnar våld, ofta mäns våld mot kvinnor, har uppdragats på senare år vara en mycket vanligare livssituation i samhället än vad som tidigare framkommit. Men det är viktigt att vara medveten om att trots framtagna statistik finns det alltid ett mörkertal. En del barn har under hela sin uppväxt bevittnat våld och kan tro att det är ett normalt beteende. Samhällets ansvar att skydda barn som far illa är stort eftersom barnen befinner sig i en utsatt situation. Problemen måste tas på allvar och föranleda åtgärder för att kunna förändra barnets bild av verkligheten så barnet kan få en normaliserad uppfattning av tillvaron.⁵⁶

Kommunerna har det yttersta ansvaret för människor som är i behov av stöd och hjälp när de befinner sig inom kommunen enligt SoL 2 kap. 2 §.

Socialnämnden har sedan ett mer allmänt ansvar att verka för att barn och ungdomar växer upp under goda och trygga förhållanden enligt SoL kap. 5 1 § och en skyldighet att ingripa med stöd och hjälp enligt SoL 5 kap. 11 § 4 st. Socialnämnden ska stödja alla som utsätts för brott och ett barn som bevittnat våld eller övergrepp mot närstående anses vara ett brottsoffer.

Ett barn far illa när det utsätts för psykiskt våld vilket sker när barnet tvingas bevittna våld i sin närhet eller leva i en vardag där våld och hot ofta

⁵⁵ Socialstyrelsen, 2005, s. 53.

⁵⁶ Prop. 2002/03:53, s. 35; Prop. 2005/06:99, s. 41; Socialstyrelsen, 2005, s. 48, 50; Singer, 2012, s. 260-261.

förekommer. Att bevittna våld har en vidare innebörd än att bara se eftersom barnet kan höra slag, skrik och gråt från modern och förstå att det pågår våld genom att befinna sig i den kalla atmosfären och registrera konsekvenser utav våldet som t.ex. skador på modern och eventuella inskränkningar av hennes frihet. Barnet kan efter händelsen även lida av synminnen, ljudminnen, och kroppsliga minnen.⁵⁷ Att utsättas för indirekt våld, lindrigt eller allvarligt, kan sätta djupa spår och leda till fysiska, psykiska och känslomässiga skador. Barn som blir vittne till våld i hemmet kan bli påverkade på samma sätt som barn som själva utsätts för brott. Barn är mer sårbara och har av utvecklingskäl inte samma förmåga att skydda sig som vuxna därför får barn oftast en stark oro för att själva bli utsatta för likartade övergrepp.⁵⁸

Trauman barnen har upplevt i sin barndom kan påverka barnets uppväxt men även dess framtid, därför är det viktigt med insatser från samhället som kan ge barnet stöd och hjälp. Att bevittna faderns våld mot modern skapar en oro och rädsla hos barnet (ibland en rädsla av att modern kan dö). Händelsen kan förorsaka direkta kroppsliga stressreaktioner som astma, magont, sömnsvårigheter, sängvätning, huvudvärk och ätstörningar. Dessutom kan koncentrationssvårigheter i skolan förekomma och det sociala umgänget med andra barn kan drabbas.⁵⁹

Mer långtgående effekter tar uttryck i form av psykiska problem, depressivitet, ångest, självdestruktivitet, rädslor, fobier, tics, aggressivitet, låg självkänsla, dåligt samvete, hyperaktivitet (vilket har sin grund i en ständig beredskap för att snabbt upptäcka nya tecken på fara) och post-traumatisk stressyndrom (en efterreaktion på en traumatisk situation).⁶⁰

⁵⁷ Prop. 2002/03:53, s.48; Prop. 2005/06, s.42; Socialstyrelsen, 2005, s.9, 54.

⁵⁸ Prop. 2005/06:99, s.42; Singer 2012, s. 246.

⁵⁹ Ds. 2004:56, s. 28-29, 35-36; Socialstyrelsen, 2002, s. 15-19; Socialstyrelsen, 2005, s. 10, 26-28, 49-51, 63-64; Socialstyrelsen, 2011, s. 108-110; Prop. 2006/07:38, s. 23; Källström Cater, 2007, s. 47-48.

⁶⁰ Idem.

Post-traumatiskt stressyndrom innefattar dissociativa symptom som t.ex. flash-backs, påträngande tankar och bilder, oförmåga att minnas delar av händelsen eller psykisk avtrubning. Dissociation kan vara en strategi för att hålla isär delar av en upplevelse som är outhärdlig. Den mest extrema formen är dissociativ identitetsstörning, vilket innebär att två eller flera åtskilda identiteter existerar sida vid sida. Detta kan uppkomma om man blivit utsatt för extrema eller långvariga trauman utan att ha fått stöd från omgivningen. Post-traumatiskt stressyndrom kan finnas kvar långt upp i vuxen ålder därför är det viktigt att barnet får uttrycka sina känslor från traumat, annars riskerar barnet få men för livet. De skador barnet får under sin barndom kan få långtgående och allvarliga följder som ökar risken för att barnet ska begå destruktiva handlingar eller dras in i kriminalitet.⁶¹

Barnets personlighet blir även påverkad och barn kan ha svårt att känna tillit till andra människor, vara vaksamma, bli känslökalla, tysta, överdrivet hjälpsamma, bråkiga, uppmärksamhetskrävande eller tillbakadragna, ha en pessimistisk syn på tillvaron och inte se möjligheten att kunna påverka sitt liv till det bättre. Symptomen barnen påvisar varierar och kan vara väldigt svårtolkade. Vissa barn visar inte några symptom alls vilket kan bero på att våldet förekommer i det dolda och är förknippat med tystnad, medan symptomen är mer tydliga för andra barn. Allt detta kan bero på ålder, personlighet och utvecklingsnivå.⁶²

Barnen saknar ofta någon att anförtro sig åt och barnen berättar inte heller alltid vad de varit med om av hänsyn till sina föräldrar eftersom de känner en lojalitetsplikt.⁶³ Orsakerna till att barnet inte vill tala om våldet kan grunda sig i skamkänslor, rädsla för att vara annorlunda, rädsla för konsekvenserna, bristen på tillit och en ovilja att förstöra när situationen är mer stabil vilket leder till förnekelse av det som hänt.⁶⁴ Tystanden kring det

⁶¹ Socialstyrelsen, 2002, s. 18-20; Ds. 2004:56, s. 23-24.

⁶² Ds. 2004:56, s. 28-29, 35-36; Socialstyrelsen, 2002, s. 15-19; Socialstyrelsen, 2005, s. 10, 26-28, 50-51; Socialstyrelsen, 2011, s. 108-110; Prop. 2006/07:38, s. 23; Källström Cater, 2007, s. 47-48.

⁶³ SOU 2005: 43, s. 116-117; Singer, 2012, s. 260-261.

⁶⁴ Socialstyrelsen, 2005, s. 17, 26.

som pågår och hemlighållandet av våldet medför att de traumatiska upplevelserna som barnet tvingas leva med osynliggörs och ogiltiggörs. Barnet tvingas att bära på bördan ensamt därför är det viktigt att giltiggöra och bekräfta händelserna så att barnet kan bearbeta och hitta en väg mot ett bättre liv. När barn ensamma bär bördan brukar de även belägga sig själva skulden till våldet. Barnet ser sig självt som "problemet", framförallt om barnet samma dag varit upphovet till en konflikt mellan föräldrarna. Barnen känner ett ansvar för att modern blivit utsatt och en hopplöshet över att inte kunna förhindra våldet antingen direkt eller indirekt, beroende på ålder.⁶⁵

Relationen till föräldrarna blir även påverkad, oftast utvecklas en tät relation till modern genom omhändertagande och beskydd. Det kan senare ge upphov till ilska och vrede hos barnet som ibland visar sig i våldsamma uttryck eftersom barnet är besviket över att modern inte orkar vara moder. Känsloerna för fadern brukar vara ambivalenta och växlar mellan, rädsla, vrede, längtan och kärlek.⁶⁶

Utöver allt befinner barnet sig i en lojalitetskonflikt mellan modern och fadern. Står barnet på moderns sida riskerar barnet att fadern blir arg. Står barnet på faderns sida väljer barnet bort den förälder som eventuellt skulle kunna ge en möjlighet till ett tryggt och stabilt liv. Vänder sig barnet utanför hemmet riskerar barnet att bli av med bådadera. Barnet förblir därför oftast neutralt, anpassningsbart och tigger om våldet som förekommer i hemmet.⁶⁷

⁶⁵ Prop. 2002/03:70, s. 17-18; Prop. 2005/06:99, s. 42; Solberg, 2007, s. 11.

⁶⁶ Socialstyrelsen, 2005, s.49, 63-64; Socialstyrelsen, 2011 s. 108; Källström Cater, 2007, s.39.

⁶⁷ Solberg, 2007, s. 33-36, Socialstyrelsen, 2005, s. 10, 58.

4 Umgängesrätt

4.1 Föräldrabalken

Barn har rätt till umgänge med sina föräldrar enligt FB 6 kap. 15 §. Endast i undantagsfall får denna rättighet undantas och då i fall där det skulle vara skadligt för barnet.⁶⁸ Barnets grundläggande rättighet att inte fara illa får inte offras för att tillgodose behovet av en nära och god kontakt med båda föräldrarna.⁶⁹ Det primära syftet med umgängesrätten är att det ska tillgodose barnets intressen och behov eftersom det påverkar barnets övriga tillvaro och framtid. Beslutet ska grundas utifrån regleringen om barnets bästa FB 6 kap. 2a § och föräldrarnas intresse ska inte beaktas.⁷⁰ En förälder har inte någon absolut rätt till umgänge med sitt barn men föräldrarna har heller ingen absolut skyldighet att vara tillsammans med barnet.⁷¹

Det är viktigt att umgänget anpassas efter individen och att regleringen förblir flexibel eftersom domstolarna ska kunna beakta de skilda aspekterna som framkommer i sammanhanget för att kunna tillfredsställa varje enskilt barns behov av umgänge. En schabloniserad bedömning kan leda till att varje enskilt barns bästa förbises och att en fullständig individuell prövning inte förekommer. Det är viktigt att ta hänsyn till alla omständigheter innan ett beslut om umgängesrätt tas. Ibland kan det förhålla sig bäst för barnet att ingen umgängesrätt alls äger rum eller först kommer till stånd när barnet nått en mogen ålder. En sådan situation kan föreligga när det har förekommit familjevåld eftersom umgänget då anses kunna vara direkt skadligt för barnet, dock ska alltid en individuell prövning företas.⁷²

Umgängesrätten kan även utövas i former av annan kontakt så som genom

⁶⁸ SOU 1997:116, s. 152; Prop. 1997/98:7, s. 33,46-48.

⁶⁹ SOU 2005:43, s. 166-167.

⁷⁰ SOU 1979:63, s. 81-83; Prop. 1981/82:168, s. 41-43; Prop. 1997/98:7, s. 35; Walin & Vängby, avd. I. 6 kap. 2a §, (e-version).

⁷¹ SOU 1979:63, s. 81-83; Prop. 1981/82:168, s. 41-42; Singer, 2012, s. 136.

⁷² Prop. 1997/98:7, s. 35; Prop.1990/91:8, s. 38; SOU 2005:43, s. 166-167; NJA 1988 s. 559.

telefonsamtal, brev eller mail enligt FB 6 kap. 15 §.⁷³ Under vissa förutsättningar kan kontaktperson enligt SoL 3 kap. 6b § eller umgängesstöd FB 6 kap. 15c § tilldelas.

Ytterligare faktorer som ska tas med i bedömningen är att umgänget ska kunna ske regelbundet och konfliktfritt för att kunna främja barnets bästa. Kan detta inte ske ska umgängesrätten avvisas.⁷⁴ För att umgänge ska kunna fungera på ett meningsfullt sätt förutsätts ett samarbete mellan föräldrarna.⁷⁵

I de fall där föräldrarna separerar har barn störst möjlighet att inte bevittna våld igen. Barnet har dock i dessa fall ofta umgänge med sin far vilket innebär att skyddssäkerheten inte kan garanteras eftersom risken för att våldet upprepas kvarstår.⁷⁶

4.2 Domstolarnas bedömning

Enligt FB 6 kap. 15a § ska rätten ta ställning till den individuella prövningen som förekommit i målet om umgängesrätten.⁷⁷ Förekommer uppgifter om våld måste de alltid värderas och föreligger det en risk för att barnet far illa ska det väga tungt i helhetsbedömningen. Det är vanligtvis bäst för barnet, om familjevåld förekommer, att fadern inte får umgänge. Om ett umgänge ändå bedöms vara till barnets bästa bör det ske i särskilda former.⁷⁸

Enligt det inkvisitoriska systemet i FB 6 kap. 19 § ska domstolarna tillbörligt utreda målet innan ett beslut tas. Domstolarna har utredningsansvar och måste se till att inneha all avgörande information och ta ställning till dess betydelse. Före lagreformen 2006 offrade dock domstolarna risken för behovet och tonade ned faderns övergrepp. Innan ett umgänges mål avgörs ska socialnämnden redovisa uppgifter av betydelse.

⁷³ Prop. 2005/06:99, s. 54-55; SOU 2005:43, s. 206; Singer, 2012, s. 138-142..

⁷⁴ Prop. 1997/98:7 s. 36; Saldeen, 2013, s. 244; Sjösten, 2014, s. 111.

⁷⁵ SOU 2005:43, s. 514.

⁷⁶ Socialstyrelsen, 2005, s. 35.

⁷⁷ Prop. 1997/98:7, s. 33; Schiratzki, 2014, s. 125.

⁷⁸ Prop. 2005/06:99, s. 41-42; Schiratzki, 2014, s. 134; Sjösten, 2014, s. 46, 48.

Behövs ytterligare utredning får domstolarna ge socialnämnden uppdrag att utföra utredningen. Barnets inställning ska försöka klarläggas om det inte anses olämpligt. Under speciella omständigheter får barnet även höras.⁷⁹

4.3 Avgöranden

4.3.1 RH 2005:38

I målet hade modern under en lång period varit hotad och misshandlad av fadern. Barnen fick bevittna våldet och blev även utsatta för det. Fadern hade ett stort behov av att kontrollera modern trots att föräldrarna länge levtt åtskilda. Det var omöjligt för föräldrarna att samarbeta i frågor som rörde barnen. Fadern hade visat att han inte klarade av att tillgodose barnens emotionella behov och ge barnen trygghet. Fadern saknade insikt om hur omständigheterna påverkade barnen. Hovrätten ansåg därför att risken var stor att faderns beteende fortskred. Alla dessa omständigheter fann rätten tillförlitliga och enligt domslutet fick fadern umgänge från torsdag eftermiddag till måndag morgon, varannan vecka.

4.3.2 HovR T 4249-08

I målet blev modern misshandlad och trakasserad av fadern medan deras gemensamma dotter bevittnade våldet. Barnet såg inte fysiska slag mot modern men fadern agerade hotfullt och aggressivt vid barnets närvaro.

Barnet hade efter händelserna inte varit sig likt. Hon hade kissat på sig, gråtit, varit aggressivt, slagits, frågat om fadern ska komma och ta henne samt vela byta namn och dagis. Barnet hade uttryckt att hon var väldigt rädd för fadern, hade en stark oro att fadern skulle döda modern och åsattes diagnosen post-traumatiskt stressyndrom.

Tingsrätten fann att umgänget med fadern för närvarande starkt riskerade att bli skrämmande för barnet och att barnet under rådande förhållanden

⁷⁹ Prop. 1992/93:139, s.26; Prop. 1997/98:7 s. 48; SOU 2005:43, s.198; Prop. 2005/06:99, s. 42; Singer, 2012, s. 153-154.

riskerade att fara psykiskt illa. Denna risk ansågs föreligga även vid närvaro av en kontaktperson och under andra former av umgänge som via brev, telefon eller internet. Enligt domslutet av tingsrätten som fastställdes av hovrätten ansågs det bäst för barnet att fadern inte gavs rätt till umgänge.

5 Analys

Utgångspunkten är att det är bäst för barnet att ha en nära och god kontakt med båda sina föräldrar men det får inte innebära att barnet under alla förhållande ska ha umgänge med fadern. Barnets bästa är ett dynamiskt begrepp som utvecklas i takt med samhället och barn som bevittnar våld har uppmärksammas mer på senare år. Att barn bevittnat våld bör därför vara en faktor som har större betydelse vid bedömningen numera.

När barnet bevittnat våld under hela sin uppväxt kan barnet betrakta våldet som naturligt. Samhället måste därför ingripa och normalisera barnets uppfattning vilket sker när rätten tar ett beslut i umgängesfrågan. Det är oerhört svårt att föreställa sig hur barn påverkas när de bevittnar våld om man som barn själv inte upplevt det. Barn som bevittnar våld kan påverkas negativt på samma sätt som barn som själva utsätts för övergrepp. Därför är det viktigt att domstolarna besitter den kunskap och förståelse som ett umgänges mål kräver. Varje unik situation ska ses ur barnets ögon. Domstolarna ska ha insikt i hur barnet påverkas när det bevittnar våld eftersom både våldet och beslutet påverkar barnets uppväxt och framtida liv

Det är svårt att utröna om barn har bevittnat våld eftersom symptomen varierar och är svårtolkade. Vissa barn visar inga symptom alls medan det märks mer tydligt på andra barn. Anledningen kan vara att barnet känner en lojalitetsplikt och samtidigt befinner sig i en lojalitetskonflikt. Barn kan inte hantera en sådan situation och ska inte behöva göra det. Barnet blir traumatiserat och ensamt.

Barn ska inte behöva vara ensamma utan ska få stöd utifrån.

Barnkonventionens art. 19 ger barn ett särskilt och absolut skydd mot övergrepp. Barnkonventionen utgör inte svensk lag men har företräde framför EKMR art. 8 rätten till privat- och familjeliv vilket visar på dess tyngd. Rättigheten är unik och ses som en vidareutveckling av mänskliga

rättigheter. Konventionen har en global betydelse som uttryck för världssamfundet vilja att ett barnperspektiv ska anläggas vid bedömningen av barnets bästa.

Barn behöver en trygg, kärleksfull och harmonisk uppväxt men kan det verkligen uppfyllas när barnet bevittnar våld? Vilken risk finns det att ett barn far illa när barnet bevittnar våld?

Anledningen till varför barnets bästa i FB 6 kap. 2a § och Barnkonventionen art. 3 i inte är fast definierad är för att beslut ska kunna tas för varje enskilt barns bästa. Alla barn har liknande behov av sina föräldrar men situationen barnen befinner sig i kan vara olikartade. Vissa fäder kan prioritera barnet över konflikten och bör få umgänge medan andra inte klarar att sätta barnet i första rummet och bör därför inte få umgänge.

Har våldet förekommit ofta, skett under en lång period, varit allvarligt, förekommit nära i tiden, har fadern en allmän attityd mot våld och hans övergrepp är ett utslag av att utöva makt och kontroll bör fadern inte få umgänge. Risk finns då att beteendet fortskrider och eventuellt kan överföras på barnet. Har våldet skett enstaka gånger under barnets uppväxt, varit av lindrigare karaktär och kan anses som en överilad handling finns det en chans att fadern kan behärska sig, bidra till barnets behov och ha positiv inverkan på barnets framtid. Kan umgänge trots detta inte ske regelbundet och konfliktfritt kan det inte ses som barnets bästa eftersom varje umgängestillfälle kommer ge barnet en klump i magen och en stark oro som medför negativ verkan.

Förarbeten, Socialstyrelsens skrivelser och doktrin anser att fäder i de flesta fall inte bör få umgänge om han har utövat våld på modern p.g.a. risken att barnet kan fara illa. Umgängesrätten är barnets rättighet och far barnet illa tillgodoses inte dess behov och intressen. Att övergrepp har skett en gång är tillräckligt för att barnets säkerhet inte garanteras vilket väger tyngre än umgänget med fadern. Umgänge bör inte få ske åtminstone tills barnet nått

en mogen ålder och själv kan ta ställning. Innan dess ska barnet inte behöva riskera att bli utsatt för psykiska övergrepp eftersom det kan ge barnet men för livet. Men när barnet nått en mogen ålder är det inte lika sårbart och konsekvenserna kan bättre överblickas varpå ett rationellt val kan göras huruvida fadern ska vara en del av deras liv eller inte.

Innan lagreformen 2006 skulle risken beaktas, i förarbeten stod att risken inte fick offras för behovet men ändå hade domstolarna en tendens att se mer till behovet vilket var uppseendeväckande. Efter reformen fästs särskilt avseende vid båda faktorerna och ett tillägg har införts att risk för barnet finns även vid övergrepp på modern.

Domstolarna har tagit fasta på lagändringen. I RH 2005:38 (Fall 1) var både modern och barnet utsatt för våld men fadern fick omfattande umgängesrätt. Känslan av att barnen kom vid sidan av föräldrarnas konflikt var påtaglig. Domstolen analyserade inte vilken påverkan våldet hade haft på barnen trots omständigheterna i fallet. Beslutet saknade barnperspektiv och risken offrades för behovet, i det här fallet snarare faderns behov av en nära och god kontakt med barnen.

I HovR T 4249-08 (Fall 2) hade barnet bevittnat våld och en utförlig utredning företogs om vilken påverkan våldet hade haft på barnet. Domstolen var insiktsfull om att bedömningen skulle ske ur barnets ögon vilket resulterade i att fadern inte fick umgänge med barnet eftersom hans närvaro var skrämmande.

Notera att våldet var mer omfattande i Fall 1 före reformen och lindrigare i Fall 2 efter reformen. Omfattande umgängesrätt utdömdes ändå i Fall 1 medan ingen umgängesrätt utdömdes i Fall 2. Barnets bästa grundas på vad som fastställts utav forskning och beprövad erfarenhet samt barnets inställning. Det innebär att domstolarna ska vara medveten om de psykologiska aspekterna vilket domstolen i Fall 1 inte varit men beaktat i Fall 2.

Domstolen har i Fall 2 beaktat lagreformen och fäst särskilt avseende vid risken för barnet när modern utsätts för övergrepp. Min förhoppning är att lagändringen har markerat för domstolarna att det är ytterst viktigt för barnets bästa att barnet inte far illa genom att bevittna våld. Det finns ännu inget fall från HD som kan vara vägledande för underrätterna men det kanske inte har varit behövt då underrätterna rättat sig efter vad som numera anses vederbörligt.

6 Slutsats

Barnets bästa är situationsbaserat men för att bedömningen ska ske korrekt måste domstolarna ha kunskap, förståelse och insikt i barnets situation och se situationen ur barnets ögon. Det är oerhört svårt om man inte bevittnat våld själv som barn och därför är det viktigt att belysa och utreda de psykologiska aspekterna som ett komplement till det juridiska. Detta krävs för att ett beslut för barnet bästa ska kunna tas med positiva effekter både kortsiktigt och långsiktigt för barnet.

Ett barn ska enligt mig inte ha umgänge med fadern om det bevittnar våld i allvarlig omfattning. Är våldet lindrigare kan beslutet bero på från fall till fall utifrån omständigheterna. Stor vikt ska läggas vid risken, den får aldrig offras för behovet av en nära och god kontakt med båda föräldrarna. Inget behov finns av nära och god kontakt med båda föräldrarna om det föreligger en risk att barnet far illa.

Min teori att domstolarna inte alltid dömde till barnets bästa och inte anlade ett barnperspektiv samt att man såg mer till behovet än risken stämde. Jag har dock blivit positivt inställd till reformändringen som tycks påverkat bedömningen i rätt riktning vilket kan medföra ett bättre liv åt våra barn.

Reformändringen har påverkat domstolarnas bedömning utav FB 6 kap. 2a § eftersom barnet sätts mer i centrum vid avgöranden numera. Tendensen tycks vara att både barnperspektivet och de psykologiska aspekterna ges större utrymme och anammas mer i domstolarnas tillämpning.

Förhoppningsvis bidrar även mitt arbete till utvecklingen eftersom den är högst önskvärd i mina ögon.

Barnkonventionen är ett uttryck för världssamfundets samverkan mot en bättre värld för våra barn. Konventionen ställer högre krav i takt med samhällets utveckling eftersom principen om barnets bästa är dynamisk.

Sverige måste aktivt arbeta med att förbättra lagstiftningen för att följa den globala utvecklingen. Vi, liksom alla andra konventionsstater, utgör en pusselbit i den vackra världsbild vi vill pussla ihop åt våra barn. Min förhoppning är att domstolarnas bedömningar längre fram i tiden påvisar fortskriden positiv utveckling av barnets bästa!

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Statens offentliga utredningar

- SOU 1979:63 Delbetänkande av utredningen av barnets rätt, Barnets rätt 2, Om föräldraansvar m.m.
- SOU 1997:116 Barnets bästa i främsta rummet- FN:s konvention om barnets rättigheter förverkligas i Sverige
- SOU 2005:43 Barnets bästa, föräldrars ansvar.

Propositioner

- Prop. 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge m.m.
- Prop. 1989/90:107 Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter
- Prop. 1990/91:8 Om vårdnad och umgänge
- Prop. 1992/93:139 Om olovligt bortförande och andra övergrepp mot barn
- Prop. 1994/95:224 Barns rätt att komma till tals
- Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge
- Prop. 1997/98:182 Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige
- Prop. 2002/03:53 Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.
- Prop. 2002/03:70 Ytterligare åtgärder för att motverka våld i nära relationer
- Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler
- Prop. 2006/07:38 Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor

Departementsserien

Ds. 2004:56 Barnen i brottets skugga

Socialstyrelsen

Projektredovisning

Artikelnr. 2002-124-18 Barn i skuggan av våldet

Lägesbeskrivning

Artikelnr. 2005-131-9 När mamma blir slagen- Att hjälpa barn som levt
med våld i familjen

Handbok

Artikelnr. 2011-6-9 Handbok om socialnämndens ansvar för
våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnar våld

Rättsfall

NJA 1988 s.448.

NJA 1988 s.559.

NJA 2003 s.372.

RH 2005:38.

Svea HovR, 2009-02-17, T 4249-08.

Attunda Tingsrätt, 2008-04-21, T 1407-07.

Elektroniska källor

Walín, Gösta & Vängby, Staffan:

Föräldrabalken- en kommentar, i Zeteo, internet 2015-04-23.

Litteratur

Cater Källström, Åsa, (red. Eriksson), 2007: ”Pappas våld mot mamma-barns förståelse och komplexa offerskap”. I: *Barn som upplever våld*. Stockholm: Gothia Förlag AB.

Ewerlöf, Göran & Sverne, Tor & Singer, Anna, 2004: *Barnets bästa. Om föräldrars och samhällets ansvar*. 5:e upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Korling, Fredric, (red. Zamboni.), 2012: *Juridisk metodlära*. Upplaga 1:3. Lund: Studentlitteratur AB.

Saldeen, Åke, 2013: *Barn- och föräldrarätt*. 7:e upplagan. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Schiratzki, Johanna, 2014: *Barnrättens grunder*. 5:e upplagan. Lund: Studentlitteratur AB.

Singer, Anna, 2000: *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus Förlag AB.

Singer, Anna, 2012: *Barnets bästa. Om barn rättsliga ställning i familj och samhälle*. 6:e upplagan. Stockholm: Nordstedt Juridik AB.

Sjösten, Mats, 2014: *Vårdnad, boende och umgänge samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*. 4:e upplagan. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Solberg, Anne, (red. Eriksson), 2007: ”Hur förhåller sig barn till våld i hemmet?”. I: *Barn som upplever våld*. Stockholm: Gothia Förlag AB.